

RAZLIČNE OBLIKE POLITIČNE PARTICIPACIJE IMIGRANTOV V ČLANICAH EVROPSKE UNIJE

DIFFERENT FORMS OF POLITICAL PARTICIPATION OF IMMIGRANTS IN SELECTED EU MEMBER STATES

This article attempts to answer the question, in which ways can third country nationals in their new homelands express their interests, requests, demands and participate in political decision-making processes. In the context of comparative analysis of different forms of political participation in selected European countries, the author focuses on direct political participation in the electoral process, in which she analyzes voting rights at local and national level, and she also addresses certain other forms of political participation in a civil society (eg. a right to form associations, a right to membership in political parties and right to form their own political party) and possibilities of consultation with local and national authorities. The author notes that political participation is no longer a privilege reserved only for citizens of receiving societies. There are more and more different forms of participation in the context of the political decision-making process now available to immigrants. But at the same time, the author points out that there are still different national interpretations of the concept of political participation. Thus, some countries are approaching to this issue from a liberal perspective, as for example Finland, which has maintained for its citizens only a right to vote at the national level, while other countries (for example Greece) still stress their position that the political dimension of integration processes and hence also political participation are still reserved only for (naturalized) citizens.

Keywords: political participation, immigrants, European Union, international migrations

Članek poskuša odgovoriti na vprašanje, na kakšne načine lahko državljani tretjih držav v svojih novih domovinah izražajo svoje interese, želje in zahteve ter sodelujejo v procesih političnega odločanja. Avtorica se v okviru primerjalne analize različnih oblik politične participacije imigrantov v izbranih evropskih državah osredotoča na neposredno politično participacijo v volilnem procesu, v okviru katere analizira volilno pravico na lokalni in nacionalni ravni, obravnava pa tudi določene druge oblike političnega udejstvovanja v civilni družbi (npr. pravico do ustanavljanja društev, pravico do članstva v politični stranki in pravico do ustanovitve lastne politične stranke) in možnosti posvetovanja z lokalnimi in nacionalnimi oblastmi. Avtorica v članku ugotavlja, da politično udejstvovanje ni več privilegij, rezerviran le za državljane države sprejema, temveč je imigrantom praviloma na voljo vedno več različnih oblik sodelovanja v procesu oblikovanja in sprejemanja političnih odločitev. A hkrati avtorica opozarja, da še vedno obstajajo različne nacionalne interpretacije pojma politična participacija. Tako v nekaterih državah k temu pristopajo zelo liberalno, kot npr. Finska, ki je za svoje državljane ohranila le še volilno pravico na nacionalni ravni, v drugih državah (npr. Grčiji) pa še nadalje vztrajajo pri stališču, da je politična dimenzija integracijskega procesa in s tem tudi politično udejstvovanje rezervirano le za (naturalizirane) državljane.

Ključne besede: politična participacija, imigranti, Evropska unija, mednarodne selitve

UVOD

V mnogih evropskih državah je bilo še do nedavnega kakršnokoli politično udejstvovanje rezervirano le za državljane države gostiteljice.¹ Vloga imigrantov v družbi je bila razumljena kot izrazito ekonomska: delati in plačevati davke (Martiniello 2006: 83). A vse te predpostavke so se kmalu izkazale za neustrezne, saj so se tokovi priseljevanja v Evropo le še okrepili, vedno bolj pa se je podaljševal tudi čas "obiska" imigrantov, ki so se jim sčasoma pridružili družinski člani iz izvorne države ali pa so si družine ustvarili v državi sprejema. Na podlagi dejstva, da so imigranti predstavljali vedno večji delež stalnega prebivalstva države sprejema, je v mnogih evropskih državah stopilo v ospredje vprašanje uspešne integracije imigrantov v družbo sprejema, vključno s politično dimenzijo tega procesa. Tako v znanstveni literaturi kot tudi pri pristojnih državnih institucijah se je vse bolj uveljavljalo spoznanje, da so tudi imigranti postali aktivni člani družbenega in ekonomskega življenja posamezne družbe, saj plačujejo davke, pošiljajo svoje otroke v šole, sodelujejo v kulturnih društvih, poleg tega pa se prav tako kot domači državljani zanimajo za lokalno skupnost in imajo svoje mnenje o njenem delovanju (Aleinikoff in Klusmeyer 2002: 43). V luči tega spoznanja so njihove želje o ustreznem predstavištvu in participaciji tudi v političnem življenju družbe sprejema popolnoma legitimne in upravičene. Tovrstne aktivnosti jim namreč omogočajo, da v svoji novi domovini enakopravno sodelujejo pri oblikovanju in sprejemanju pomembnih političnih odločitev, hkrati pa lahko preko različnih formalnih in neformalnih oblik sodelovanja aktivno predstavijo in uveljavijo svoje specifične interese. S spodbujanjem politične participacije imigrantov in z zagotavljanjem ustreznih razmer za tovrstne aktivnosti država sprejema torej sporoča priseljenim tujim državljanom, da so enakopravni del njene družbe.

Vsa ta nova spoznanja o pomenu politične participacije imigrantov so v svoje integracijske politike bolj ali manj uspešno vključile tudi evropske države. Kako uspešno, bom poskušala ugotoviti v pričujoči primerjalni analizi politik izbranih evropskih držav (Češke, Litve, Finske, Grčije, Portugalske, Slovenije, Nemčije in Nizozemske)² o politični participaciji državljanov tretjih držav. V uvodnem delu bom naprej predstavila širši teoretični kontekst za nadaljnjo primerjalno analizo,

1 Pojma politična participacija in politično udejstvovanje bom za potrebe primerjalne analize uporabila kot sinonima, čeprav se zavedam, da so med obema conceptoma pomenske razlike.

2 Izbor evropskih držav, ki sem jih vključila v primerjalno analizo, je bil opravljen v okviru projekta "Primerjalna analiza politik vključevanja državljanov tretjih držav v izbranih državah članicah EU" (financiran s strani Evropskega sklada za vključevanje državljanov tretjih držav in Ministrstva za notranje zadeve Republike Slovenije), na podlagi katerega je tudi nastal pričujoči prispevek. V okviru omenjenega projekta je bil temeljni kriterij za izbor držav primerljivost s slovensko migracijsko situacijo, Nemčija in Nizozemska pa sta bili vključeni kot primera dobre prakse. Kriteriji za izbor primerjalnih enot in metodologija so sicer natančneje pojasnjeni v končnem poročilu projekta (glej Bešter idr. 2008).

kjer bom postavila v ospredje predvsem zgodovinsko-razvojni aspekt omenjenega vprašanja in podala pregled mednarodnih standardov v tem polju, pri čemer bom poudarila predvsem smernice, podane s strani Evropske unije in Sveta Evrope. Ta del bom zaokrožila z opredelitvijo temeljnih definicij in metodoloških predpostavk primerjalne analize. V drugem delu prispevka pa bom predstavila rezultate primerjalne analize na podlagi izbranih kazalnikov politične participacije in podala relevantne sklepe.

POLITIČNE PRAVICE TUJCEV: OD PREPOVEDI DO POSTOPNE RAZŠIRITVE

Kot je že skoraj pred tremi desetletji ugotavljal švedski politolog Tomas Hammar (1990: 127), tuji državljani pravzaprav nikoli niso popolnoma izključeni iz političnega življenja svoje nove države. Imigranti namreč v svojih kovčkih prinesejo tudi svoja politična prepričanja in vrednote, ki se ne ozirajo na obstoj nacionalnih meja in zakonskih omejitev. Čeprav torej ne morejo formalno sodelovati v političnih zadevah, lahko o tem praviloma svobodno izražajo svoje mnenje in sodelujejo v najrazličnejših oblikah neformalnega političnega udejstvovanja, kot so npr. prijateljski pogovori ob kavi, razna srečanja v okviru svojih etničnih skupnosti, prostovoljna kulturna društva, itd. Omejevanje takšnega udejstvovanja je torej težko izvedljivo ali celo nerealistično, ob upoštevanju prepletenih ekonomskih interesov, pretoka kapitala in trgovine pa takšna prepoved postane celo problematična (Medved 2002: 28).

Kljub tem spoznanjem se je v evropskem prostoru pojavljalo mnogo poskusov omejitve in prepovedi političnih aktivnosti tujcev. Kot ugotavlja Medved (2002: 28), sta bila glavna razloga za takšne omejitve zaščita državne varnosti (še posebej v vojnem ali izrednem stanju, če bi obstajala nevarnost terorističnega napada) ter zaščita pred vmešavanjem v notranje zadeve s strani tujih držav. Hammar (1990: 129) dodaja, da se še pomembnejši razlog za omejevanja skriva v tedanjem razumevanju ideje reprezentativne demokracije in koncepta politične skupnosti. Pripadnost politični skupnosti je bila namreč razumljena skozi optiko državljankega statusa, povezanega z idejo nacionalne države in nedeljive nacionalne pripadnosti.³ V tem okviru so politično telo neke države sestavljali le njeni državljani in le oni so lahko enakopravno sodelovali pri oblikovanju in sprejemanju pomembnih političnih odločitev, ki so izražale njihove interese in prepričanja. Tujim državljanom ni bilo dovoljeno voliti, se vmešavati v politične debate ali na kakršenkoli način izražati svojih političnih prepričanj (Hammar 1990: 129).

3 Več o nacionalnem razumevanju državljanstva npr. v Deželan idr. (2007: 52–54).

Takšen odnos do političnega udejstvovanja tujcev je podkrepila tudi akademska sfera z zagovarjanjem teze o politični apatiji tujih državljanov. Kot navaja Martiniello (2006: 86), sta bili za tovrstno politično neaktivnost tujcev uveljavljeni predvsem dve razlagi. Prva razlaga, ki so jo zagovarjali predvsem marksistično usmerjeni avtorji, je tovrstno apatijo povezovala z dejstvom, da so bili tujci izključeni iz volilnega procesa – imeli niso namreč ne aktivne ne pasivne volilne pravice – kar jim je onemogočalo, da bi imeli kakršnokoli pomembno vlogo v političnem življenju svoje nove države. Poleg tega so bili imigranti usmerjeni predvsem k doseganju kratkoročnih ekonomskih ciljev in jih zato politično udejstvovanje ni pretirano zanimalo. Čeprav je bila takšna interpretacija delno pravilna, pa Martiniello (ibid.) ugotavlja, da je bila nenatančna predvsem z dveh aspektov: prvič, relevantne politične participacije ni mogoče zožiti le na volilni proces, saj so imigranti običajno aktivnejši v manj konvencionalnih oblikah participacije, kot so npr. razni sindikati, združenja, društva, ipd.; drugič, imigrantov ni mogoče razumeti le v ekonomskem in skoraj mehanskem smislu kot delavcev brez vsakih političnih prepričanj, ki stremijo le za ustreznim delom in plačilom. Problematična pa je bila tudi druga interpretacija politične apatije imigrantov, ki je kot razlog poudarjala predvsem pomanjkanje politične in demokratične kulture imigrantov – prihajali naj bi večinoma iz avtoritativnih režimov ali mladih demokracij – saj je odražala zelo paternalističen pristop, ki je razumel imigrante kot kulturno manj razvite in zato tudi politično manj aktivne.

Vendar pa vse te omejitve in prepovedi niso dosegle želenega učinka. Pravzaprav se je zgodilo ravno obratno: različne družbene spremembe v mednarodni skupnosti kot tudi nova teoretična razmišljanja o tej tematiki so vodili do procesa prevrednotenja in širjenja političnih pravic tujcev, ki v različnih državah z večjo ali manjšo intenzivnostjo poteka že nekaj desetletij (Medved 2002: 29). Pomembno je k temu procesu nedvomno prispeval sprejem temeljnih mednarodnih dokumentov s področja človekovih pravic, v okviru katerih so bile temeljne politične pravice opredeljene kot univerzalne in pripadajoče vsakemu posamezniku ne glede na njegov državljanski status ali etnični izvor. Splošna deklaracija človekovih pravic iz leta 1948 tako določa, da ima vsak pravico do svobode mnenja in izražanja, mirnega združevanja in sodelovanja v javnih zadevah svoje države.⁴ Porast pomena človekovih pravic je prispeval tudi k pomembnemu premiku pri razumevanju razmerja med političnimi pravicami in državljanstvom ter s tem povezano opredelitvijo politične skupnosti. Kot ugotavljata Aleinikoff in Klusmeyer (2002: 42), se je mnogo političnih pravic, ki so bile prej vezane

⁴ Glej 19., 20. in 21. člen Splošne deklaracije o človekovih pravicah, ki jo je 10. decembra 1948 sprejela in razglasila Generalna skupščina Organizacije združenih narodov z resolucijo št. 217 A (III). Podobna določila najdemo tudi v Mednarodnem paktu o državljanskih in političnih pravicah (19.–22. člen), ki ga je 16. decembra 1966 sprejela Generalna skupščina Organizacije združenih narodov z resolucijo št. 2200 A (XXI).

izključno na državljanski status, ločilo od koncepta državljanstva in so sedaj dodeljene tujim državljanom na podlagi njihovega zakonitega bivanja in zaposlitve ali na podlagi univerzalnih človekovih pravic. Državljanstvo sicer še vedno ostaja pomembna ločnica na področju volilne pravice in dostopa do javnih služb, vendar v luči novih teoretičnih koncepcij in opredeljevanj omenjenega statusa⁵ ni več glavni kriterij za dodelitev političnih pravic in nujni pogoj za pripadnost določeni politični skupnosti. Nadalje je na proces širitve političnih pravic imigrantov vplivala tudi spremenjena slika priseljevanja v mnogih evropskih državah, ko se je vedno več gostujočih delavcev odločilo za stalno bivanje in s procesi združevanja in oblikovanja družine postalo del stalnega prebivalstva teh držav. Kot ugotavlja Medved (2002: 30), se je demokracija številnih evropskih držav znašla v nelagodni situaciji, v kateri je bil pomemben del odraslega stalnega prebivalstva izključen iz političnega življenja in predstavnštva, argument za njihovo izključenost pa je temeljil le na dejstvu, da so tujci. Nenazadnje pa tudi tujci niso (p)ostali politično pasivni ali povsem brez glasu. Prav protesti imigrantov brez političnih pravic so bili še posebej odmevni, pa naj je šlo za proteste za izboljšanje stanovanjskih razmer imigrantov v Franciji ali pa stavke turških delavcev, ki so se v Zvezni republiki Nemčiji borili za izboljšanje delovnih pogojev. Omenjene politične aktivnosti so privedle do večjih naporov zahodnoevropskih oblasti za institucionalizacijo predstavnštva tujih delavcev, do povečanega zanimanja sindikatov za problematiko tujih delavcev in s tem posledično do izoblikovanja zunajparlamentarne opozicije za pridobitev formalnih političnih pravic za tujce (Hammar 1990: 138–139; Miller 1989: 129–143).

Tujci imajo tako danes v mnogih evropskih državah večino političnih pravic, ki so nekdanj pripadale le državljanom: svobodo izražanja misli, govora, tiska in drugih oblik javnega obveščanja in izražanja, pravico do zbiranja in združevanja, javnega zborovanja, druženja in članstva v političnih strankah, ponekod celo volilno pravico na lokalni ravni (Medved 2002: 29). Edini pravici, ki sta skoraj izključno rezervirani le za državljane določene države, sta volilna pravica na nacionalni ravni in dostop do nekaterih najvišjih javnih funkcij v državi. Države so sicer zadržale legalne instrumente ter diskrecijske moči policije, imigracijskih oblasti in vlade za omejitve ali prepoved političnih dejavnosti, vendar so v skladu z mednarodnim pravom človekovih pravic upravičene "le tiste omejitve, ki jih določa zakon in so v demokratični družbi potrebne v interesu nacionalne in javne varnosti ter javnega reda ali varstva javnega zdravja ali morale ali pa pravic in svoboščin drugih".⁶ Prepovedi in omejitve, ki so utemeljene le na podlagi tuje državljanstva imigrantov, niso več sprejemljive. Temeljno vodilo na področju

5 Več o redefiniciji koncepta državljanstva npr. v Deželan idr. (2007: 61–74).

6 21. (pa tudi 22. člen) omenjenega Mednarodnega pakta o državljanskih in političnih pravicah.

politične participacije tujcev naj torej ne bi bila več prikrita diskriminacija na podlagi državljanstva, temveč zagotavljanje enakih pogojev političnega udejstvovanja tako za imigrante kot tudi za domače prebivalstvo. Aleinikoff in Klusmeyer (2002: 47) ugotavljata, da obstajata dva načina za dosego take enakosti: prvič, države lahko razširijo obseg političnih pravic imigrantov, in sicer vključno z volilno pravico na lokalni ali celo nacionalni ravni; ali drugič, države lahko liberalizirajo pogoje pridobitve državljanstva in tako omogočijo imigrantom, da kot državljani svoje nove domovine pridobijo polne politične pravice, vključno z volilno pravico na nacionalni ravni.

Podobnih trendov pa ni mogoče zaslediti le v nacionalnih zakonodajah, temveč so prisotni tudi na evropski ravni, natančneje v smernicah in standardih, ki sta jih v zadnjih desetletjih predlagala in uveljavila Evropska unija (EU)⁷ in Svet Evrope. Eden od pomembnejših dosežkov EU na tem področju je nedvomno vzpostavitev koncepta državljanstva EU,⁸ ki med drugim podeljuje vsem državljanom držav članic Unije aktivno in pasivno volilno pravico na občinskih volitvah in na volitvah v Evropski parlament v tisti državi članici, kjer imajo svoje stalno prebivališče, čeprav to ni država njihovega državljanstva.⁹ Vendar, kot ugotavlja Medved (2002: 35), ta korak ni imel ravno pozitivnega učinka na pravice državljanov tretjih držav, ki so bili izključeni iz te ureditve. Nekatere države so se namreč oddaljile od liberalnodemokratskega modela, poziv po uveljavitvi načela domicila kot temeljnega kriterija pri podeljevanju političnih pravic tujcem pa je izgubil mnogo moči in legitimacije. Medved (ibid.) dodaja, da je EU šele po ratifikaciji Amsterdamske pogodbe¹⁰ začela resno razmišljati, da bi bilo državljanom tretjih držav v vseh državah članicah treba podeliti določene pravice, ki bi bile v največjem možnem obsegu izenačene s tistimi, ki jih uživajo državljani EU. Evropska komisija je tako v skladu s sklepi zasedanja Evropskega sveta leta 1999 v Tampereju novembra 2000 podala predlog uvedbe "civilnega državljanstva",¹¹ ki ga je pozneje, leta 2003, v eni od svojih komunikacij še nadalje elaborirala in ga opredelila kot sklop izbranih temeljnih pravic in obveznosti, ki bi jih imigranti pridobili glede na dol-

7 Ker je Evropska unija temu vprašanju posvetila kar nekaj pozornosti, bom v nadaljevanju predstavila le najpomembnejše dokumente in koncepte. Za natančnejšo predstavitev ureditve tega vprašanja na ravni EU glej npr. Geyer (2007).

8 Natančneje o različnih vidikih državljanstva Evropske unije, vključno s kritično analizo, v Martiniello (2000) in Deželan idr. (2007: 75-102).

9 Člen 8b Pogodbe o Evropski uniji, podpisane leta 1992 v Maastrichtu. Natančneje aktivno in pasivno volilno pravico državljanov EU na lokalni ravni ureja Direktiva Sveta št. 94/80/EC z dne 19. 12. 1994, dopolnjena z Direktivo Sveta št. 96/30/EC z dne 13. 5. 1996 in Direktivo Sveta št. 2006/106/ES z dne 20. 11. 2006.

10 Amsterdamska pogodba je bila podpisana 2. oktobra 1997, veljati pa je začela 1. maja 1999.

11 Communication from the Commission to the Council and the European Parliament on a Community Immigration Policy, COM(2000) 757 final, str. 19-20.

žino bivanja in bi se tako sčasoma izenačili z državljani države sprejema.¹² Kot ugotavlja Perchinig (2006: 82), ima tako zasnovan koncept civilnega državljanstva zmožnost, da seže preko ukrepov politične integracije, ki so utemeljeni na posedovanju državljanskega statusa (kot npr. toleranca dvojnega državljanstva), in kot temeljni kriterij za dodelitev političnih pravic uveljavi načelo domicila.¹³ Tako opredeljeni državljanski status lahko pripomore tudi k harmonizaciji statusa tretjih državljanov z državljani Unije in zagotovi enoten pravni status za imigrante v vseh državah članicah. Vendar, kot dodaja Perchinig (ibid.), je zaenkrat koncept civilnega državljanstva zelo nedoločno opredeljen in ni jasno, ali naj bi bilo civilno državljanstvo le začasni status pred naturalizacijo ali pa stalni pravni status, ki bi ga podeljevale in odvzemale institucije EU.

Spodbujanje politične participacije tujcev je postalo tudi eno od temeljnih načel skupne evropske politike o vključevanju državljanov tretjih držav v države sprejema. Novembra 2004 sprejeta temeljna načela politike vključevanja imigrantov v EU tako med drugim vključujejo tudi načelo, da "participacija imigrantov v demokratičnem procesu in pri oblikovanju integracijskih politik in ukrepov, še posebno na lokalni ravni, spodbuja njihovo vključevanje".¹⁴ V nadaljevanju omenjenega dokumenta je Komisija navedla natančnejše instrumente in ukrepe za implementacijo tega načela: sodelovanje imigrantov pri oblikovanju vseh politik, ki se jih neposredno tičejo; sodelovanje imigrantov v vseh fazah demokratičnega procesa; strukturirani dialog med imigrantskimi skupnostmi in vladami z namenom spodbujanja participacije imigrantov in oblikovanja vzajemnega razumevanja; če je le mogoče, tudi sodelovanje v volilnem procesu, in sicer s pridobitvijo volilne pravice in z možnostjo včlanitve v politične stranke.¹⁵ Tudi Evropski parlament se je pri svojem spodbujanju politične participacije tujcev osredotočil večinoma na volilni proces, saj je v več dokumentih predlagal uvedbo volilne pravice na lokalni ravni in na volitvah v Evropski parlament za vse tuje državljane (Geyer 2007: 3–4).

Pomembno vlogo pri postavljanju standardov in smernic na tem področju pa moramo pripisati tudi Svetu Evrope. Najpomembnejši dosedanja prispevek na tem področju je leta 1992 podpisana Konvencija o udeležbi tujcev v javnem

12 Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions on Immigration, Integration and Employment, COM(2003) 336 final, str. 23.

13 Več o konceptih t. i. rezidenčnega državljanstva, utemeljenih na načelu domicila (*ius domicilii*), v Bauböck (2006: 21); Benhabib (2007); Kostakopoulou (2003); Spiro (2003); Carens (2002); itd.

14 Council of the European Union (2004) Press Release, 2618th Council Meeting, Justice and Home Affairs, 14615/04, str. 23.

15 Ibid.

življenju na lokalni ravni,¹⁶ ki že v preambuli poudarja pomen aktivne politične participacije tujcev v lokalni skupnosti, v nadaljevanju (natančneje v prvem delu Konvencije) pa opredeli ukrepe, ki naj bi spodbudili politično participacijo tujcev: pravico do izražanja, mirnega zbiranja in zborovanja ter združevanja v različna društva (poglavje A); zagotovitev pogojev in spodbujanje ustanavljanja različnih lokalnih posvetovalnih teles na tistih področjih, kjer je velik delež tujega prebivalstva (poglavje B); aktivno in pasivno volilno pravico na lokalni ravni ob pogoju petletnega zakonitega bivanja v državi sprejema (poglavje C); obveščenost tujih državljanov o njihovih političnih pravicah in dolžnostih na lokalni ravni (8. člen). Kljub mlačnemu odzivu držav na to Konvencijo¹⁷ je Svet Evrope tudi v svojih nadaljnjih dokumentih¹⁸ s tega področja pozival k ratifikaciji omenjene Konvencije in uveljavitvi predlaganih standardov na področju lokalne politične participacije tujcev (Geyer 2007: 3). Tudi v svoji resoluciji št. 1618¹⁹ je Parlamentarna skupščina Sveta Evrope leta 2008 ponovno pozvala k izboljšanju integracije in demokratične udeležbe imigrantov po Evropi in predlagala najrazličnejše konkretne ukrepe za odpravo ovir in spodbuditev politične participacije imigrantov v državah članicah Sveta Evrope.²⁰ Nenazadnje pa naj v kontekstu dejavnosti Sveta Evrope omenimo še pomembno vlogo Kongresa lokalnih in regionalnih oblasti,²¹ ki je svoj trud usmeril predvsem v oblikovanje in uveljavitev lokalnih posvetovalnih teles za tuje državljanke (Gsir in Martiniello 2004).

Če povzamemo, danes pri politični participaciji tujcev ni več aktualna dilema, ali podeliti politične pravice tudi imigrantom, temveč v kakšnem obsegu in pod

16 Konvencija o udeležbi tujcev v javnem življenju na lokalni ravni [Convention on the Participation of Foreigners in Public Life at Local Level], CETS št. 144. Podpisana v Strasbourgu 5. 2. 1992, stopila v veljavo 1. 5. 1997.

17 Do 19. 5. 2006 so omenjeno Konvencijo ratificirale Albanija, Danska, Finska, Islandija, Italija, Nizozemska, Norveška in Švedska. Naj na tem mestu še omenim, da je brez kakršnihkoli zadržkov Konvencijo podpisala le Finska. Druge države so izvajanje določil Konvencije omejile le na določene pravice (npr. Italija je izjavila, da ne bo izvajala določil poglavja C o volilnih pravicah) ali na določen teritorij (npr. Švedska, Danska in Nizozemska, ki so izvajanje Konvencije omejile le na celinsko območje svojih držav, otoki so izvzeti iz Konvencije). Pregled podpisov in ratifikacij je sicer dostopen na spletni strani Sveta Evrope:

<http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ChercheSig.asp?NT=144&CM=8&DF=5/19/2006&CL=ENG>.

18 Npr. priporočilo Parlamentarne skupščine Sveta Evrope št. 1500 (2001) "Udeležba imigrantov in tujih rezidentov v političnem življenju držav članic Sveta Evrope" [Participation of Immigrants and Foreign Residents in Political Life in the Council of Europe Member States] z dne 26. 1. 2001 in Priporočilo Parlamentarne skupščine Sveta Evrope št. 1625 (2003) "Politike za vključevanje imigrantov v državah članicah Sveta Evrope" [Policies for the Integration of Immigrants in Council of Europe Member States] z dne 30. 9. 2003.

19 Resolucija Parlamentarne skupščine Sveta Evrope št. 1618 (2008) "Stanje demokracije v Evropi: ukrepi za izboljšanje demokratične udeležbe imigrantov" [State of Democracy in Europe: Measures to Improve the Democratic Participation of Migrants] z dne 25. 6. 2008.

20 Glej točko 9 omenjene Resolucije.

21 Natančnejše informacije o delovanju Kongresa lokalnih in regionalnih oblasti so dostopne na spletni strani: http://www.coe.int/T/Congress/Default_en.asp, 29. 6. 2009.

kakšnimi pogoji. Florian Geyer (2007: 6–9) v svoji analizi evropskih trendov na tem področju ugotavlja: prvič, države so sicer povečale obseg političnih pravic tujcev – mnoge med njimi so tujcem podelile celo volilno pravico na lokalni ravni – vendar dejansko uresničevanje omenjenih pravic pogosto pogojujejo z dodatnimi omejitvami ali pogoji; drugič, države podeljujejo različen obseg političnih pravic različnim kategorijam tujcev (npr. stalni prebivalci, začasni prebivalci, begunci, itd.); tretjič, države so dosegle zelo malo napredka glede volilne pravice na lokalni ravni, nobenega napredka pa ni zaznati glede volilne pravice na nacionalni ravni; četrtič, v nekaterih evropskih državah nadaljnji razvoj otežujejo ustavne ovire, kot npr. v Nemčiji, kjer je oktobra 1990 nemško ustavno sodišče razglasilo, da so poskusi uveljavitve volilne pravice na lokalni ravni za tuje državljane v zveznih deželah Hamburg in Schleswig-Holstein neskladni z ustavo. Naj na tem mestu dodamo še eno očitno značilnost politične participacije tujcev: očitno obstajajo velike variacije glede na posamezne nacionalne ureditve, ki segajo vse od izjemno liberalnih (npr. Švedska) do zelo restriktivnih (npr. Grčija), kar bo razvidno tudi iz primerjalne analize izbranih evropskih držav v nadaljevanju prispevka.

TEORETIČNE OPREDELITVE IN METODOLOŠKE PREDPOSTAVKE ANALIZE

Razne znanstvene discipline, predvsem politologija in politična sociologija, so na najrazličnejše načine skušale razložiti fenomen političnega udejstvovanja ljudi.²² Kot razlaga Martiniello (2006: 87), je proučevanje politične participacije tradicionalno potekalo v kontekstu spora med teorijami racionalne izbire in teorijami identitete, danes pa raziskovalci skušajo pojasniti predvsem upad političnega udejstvovanja in umik državljanov v njihovo zasebno sfero. Vse aktualnejša tema raziskovanja postaja tudi politično udejstvovanje imigrantov, kjer poskušajo znanstveniki razložiti različne pojavne oblike tovrstne participacije ter odgovoriti na mnoga vprašanja, kot na primer kako razložiti politično mobilizacijo imigrantov zunaj uradnih političnih institucij; kako razložiti variabilno intenzivnost političnega udejstvovanja imigrantov; kako razložiti strategije in motive imigrantov pri izbiri oblik političnega udejstvovanja; kako razložiti uspešnost ali neuspešnost posvetovalnih teles (ibid.). A iskanje ustreznih odgovorov na tovrstna vprašanja je zelo kompleksno in obsežno opravilo, ki presega namene prispevka. V nadaljevanju se bom zato osredotočila le na opredelitve teoretičnih pojmov, ki mi bodo rabili kot orodje primerjalne analize, ter na pojasnitev metodoloških predpostavk analize.

22 Več o opredelitvah politične participacije tudi v Lavtar in Brezovšek (2007: 8–18).

Politično participacijo bom za potrebe analize definirala v širšem kontekstu, kot ga ponuja klasična in pogosto citirana opredelitev politične participacije, ki sta jo ponudila Verba in Nie (1972: 2), in ki pravi, da se "politična participacija nanaša na tiste dejavnosti državljanov, ki so bolj ali manj neposredno usmerjene na vplivanje izbire članov vlade in/ali njihova delovanja". Na podlagi take opredelitve bi namreč politično participacijo jasno ločila od pojma družbene participacije, ki se nanaša na različne aktivnosti in participacijo v sferi civilne družbe. A kot ugotavlja Medved (2005: 485), takšna ločitev ni ustrezno konceptualno orodje za razumevanje oblik in načinov politične participacije etničnih skupin v današnjih družbah, saj se politične aktivnosti etničnih skupin pogosto odvijajo prav na meji med civilno in politično sfero javnega življenja, ko na primer skupine imigrantov poskušajo doseči svoje politične cilje z mobilizacijo iz kulturnih društev. V luči tega spoznanja razumem politično participacijo v njenem širšem pomenu, ki se ne osredotoča zgolj na neposredno sodelovanje v volilnem procesu oziroma procesih odločanja, temveč posega tudi na področje civilne sfere, natančneje na aktivnosti, ki so oblike posrednega sodelovanja v političnem življenju neke družbe. Na podlagi te opredelitve sem oblike politične participacije imigrantov v državi sprejema razdelila na elektorske in neelektorske oblike politične participacije.²³ Za posebno obravnavo oblik neposrednega sodelovanja v volilnem procesu sem se odločila zaradi dejstva, da je tak način političnega udejstvovanja najpomembnejša, čeprav ne tudi najpogostejša oblika politične participacije imigrantov, saj v največji meri pripomore k izenačevanju pogojev političnega delovanja med imigranti in domačimi državljani in tako spodbuja politično integracijo imigrantov. Natančnejša razdelitev oblik politične participacije imigrantov v državi sprejema in pripadajoči kazalniki, izbrani za primerjalno analizo, so predstavljeni v tabeli na naslednji strani:

23 Omenjeno delitev politične participacije sem povzela po Lavtar in Brezovšek (2007: 13–14). V znanstveni literaturi se sicer pojavljajo tudi druge delitve, med katerimi je najpogostejša delitev na konvencionalne in nekonvencionalne oblike politične participacije. Več o tem Lavtar in Brezovšek (2007: 13); Martiniello (2006: 84–85, 90–98).

Tabela 1: Oblike politične participacije imigrantov v državi sprejema in pripadajoči kazalniki

<i>Oblike politične participacije</i>	<i>Kategorije</i>	<i>Osnovni kazalniki</i>
<i>Elektorska</i>	Volitve na nacionalni ali regionalni ravni	Pravica voliti ali biti izvoljen na nacionalnih parlamentarnih in predsedniških volitvah ter na regionalnih volitvah
	Volitve na lokalni ravni	Pravica voliti ali biti izvoljen na občinskih volitvah
<i>Neelektorska</i>	Politične svoboščine	Svoboda izražanja, mirnega zbiranja in zborovanja, združevanja
	Svoboda združenja	<ul style="list-style-type: none"> • Pravica ustanovitve lastnega (političnega) združenja • Pravica do članstva v politični stranki • Pravica do ustanovitve politične stranke
	Posvetovalna telesa	<ul style="list-style-type: none"> • Obstoje/neobstoje posvetovalnih teles • Raven posvetovanja • Oblike posvetovalnih teles

Prirjeno po Martiniello (2006: 90–98) ter Lavtar in Brezovšek (2007: 12–17).

Naj pred predstavitvijo rezultatov primerjalne analize opozorim še na nekatere omejitve, postavljene v tej analizi. Prvič, v okviru cilja analize preučiti normativne in sistemske ureditve na obravnavanem področju, se bom osredotočila večinoma le na to, kako omenjene kategorije političnega udejstvovanja urejajo nacionalne zakonodaje, čeprav se bom na nekaterih področjih dotaknila tudi njihove implementacije v vsakdanjem življenju. Drugič, analizirala bom politično participacijo imigrantov le v državi sprejema, ne pa tudi v njihovi izvorni državi, prav tako pa ne bom analizirala morebitnih oblik transnacionalne politične participacije,²⁴ ker to ni predmet analize. Tretjič, omejila se bom na tiste državljane tretjih držav (izjemoma tudi na državljane Evropske unije), ki še niso pridobili državljanstva države sprejema, saj me primarno zanimajo oblike politične participacije (kot element procesa politične integracije), do katerih so posamezniki upravičeni še pred pridobitvijo državljanstva.

²⁴ Več o transnacionalni politični participaciji npr. v Martiniello (2006: 98–101).

ANALIZA RAZLIČNIH OBLIK POLITIČNE PARTICIPACIJE IMIGRANTOV V IZBRANIH DRŽAVAH

V nadaljevanju prispevka bom predstavila temeljne ugotovitve primerjalne analize različnih oblik političnega udejstvovanja imigrantov v izbranih evropskih državah. Temeljno vprašanje, ki me je vodilo pri izvedbi analize, je naslednje: katere oblike politične participacije so dosegljive za imigrante, ki (še) niso pridobili državljanstva države sprejema. Pri tem se ne nameravam osredotočiti na opis celotnega stanja v vsaki posamezni državi, temveč bom trende predstavila po posameznih področjih politične participacije in ob uporabi ustreznih kazalnikov, predstavljenih v zgornji tabeli (Tabela 1).

ELEKTORSKA POLITIČNA PARTICIPACIJA

Kot ugotavljata Aleinikoff in Klusmeyer (2002: 46), razprave o volilnih pravicah imigrantov ni mogoče začeti brez upoštevanja enega temeljnih načel demokracije, ki bi moral veljati v vsaki demokratični družbi, in sicer da vsi odločajo o vsem. Natančneje, noben posameznik, ki je dolžan spoštovati zakone določene države in na življenje katerega bodo vplivale prihodnje politične odločitve, ne bi smel biti izločen iz političnega procesa odločanja. Tako bi tudi imigranti, ki dalj časa živijo v neki družbi, morali imeti možnost sodelovanja v političnem procesu in vplivanja na sprejemanje pomembnih političnih odločitev. Najpomembnejša in hkrati najvplivnejša oblika takega sodelovanja je nedvomno udeležba na volitvah, ne glede na to, ali oseba nastopa kot volivec ali pa kot kandidat. Države omenjeno obliko politične participacije zagotavljajo predvsem na dva načina: z liberalizacijo politik državljanstva, ki omogoča lažji dostop do državljanstva večjemu številu tujcev, ali s širitvijo volilne pravice na določene kategorije tujcev. Liberalizacija politik državljanstva naj bi spodbudila imigrante k pridobitvi državljanstva in s tem tudi vseh političnih pravic in svoboščin ter posledično rešila problem demokratičnega deficita pri priseljenih prebivalcih (Aleinikoff in Klusmeyer 2002: 47; Faist 2007: 178–179). Vendar, kot poudarja Waldrauch (2003: 4), imajo še posebej imigranti prve generacije pogosto popolnoma legitimne razloge, da se v državi sprejema ne odločijo za naturalizacijo. V mnogih primerih bi se namreč morali odreči državljanstvu svoje nekdanje domovine,²⁵ zaradi česar bi lahko izgubili določene že pridobljene materialne pravice,²⁶ zanemariti pa ne smemo niti simboličnega pomena odreka prvotnemu državljanstvu, ki ga nekateri enačijo z

25 V svetu sicer beležimo trend naraščajoče tolerance do dvojnega državljanstva, in to v veliki meri prav zaradi ovire, ki jo predstavlja odpoved predhodnemu državljanstvu v procesu naturalizacije (Aleinikoff in Klusmeyer 2002; Faist 2007; Faist in Kivisto 2007).

26 Npr. pravica do dedovanja, pravica do pokojnine in drugih socialnih prejemkov iz države predhodnega bivanja, lastninska pravica. Več o tem v Kejžar (2007: 166–167).

odpovedjo določenemu delu svoje identitete. V luči teh spoznanj se države vse bolj odločajo za drugo alternativo, in sicer za širitev aktivne in pasivne volilne pravice na lokalni ali regionalni ravni tudi na tuje državljane, ki prebivajo v teh državah. Volilna pravica na nacionalni ravni, natančneje na parlamentarnih in predsedniških volitvah, pa z izjemo redkih primerov še vedno ostaja rezervirana za državljane države sprejema (Waldrauch 2003: 26).²⁷ Podobne trende lahko opazimo tudi v izbranih analiziranih državah, kar je razvidno iz spodnje tabele (Tabela 2). Pri tem naj poudarim, da bom v prikaz volilnih pravic vključila zgolj pravice državljanov tretjih držav, saj imajo državljani držav članic EU poseben status, ki izhaja iz njihovega državljanstva EU. Kot sem zapisala že v zgornjih vrsticah, imajo državljani EU pravico voliti in biti voljeni na lokalnih volitvah in na volitvah v Evropski parlament tudi v drugih državah članicah EU, v kolikor imajo tam prijavljeno stalno prebivališče, čeprav to ni država njihovega državljanstva.²⁸ Vse izbrane države so omenjene pravice prenesle v svoje pravne rede, čeprav se tudi tu pojavljajo določene razlike pri natančnejših zakonskih ureditvah omenjenega vprašanja (Waldrauch 2003: 6).²⁹

● ● ●

27 Waldrauch (2003: 26) našteva primere držav, kjer določeni kategoriji tujcev priznavajo volilno pravico tudi na nacionalni ravni: irski državljani in državljani držav Commonwealtha lahko volijo na nacionalnih volitvah v Veliki Britaniji; britanski državljani imajo pravico voliti na volitvah v spodnji dom irskega parlamenta; določeni brazilski državljani lahko volijo na portugalskih parlamentarnih volitvah; Nova Zelandija pa pravico voliti na nacionalnih volitvah priznava vsem tujim državljanom po enem letu bivanja v državi.

28 Pravni red EU o lokalnih volitvah, vključno z različnimi mnenji in poslanskimi vprašanji, je dosegljiv na spletni strani Eur-Lexa:
<http://eurlex.europa.eu/Result.do?direct=yes&lang=sl&where=EUROVOC:000699&whereihm=EUROVOC:lokálne%20volitve>, 21. 11. 2008.

29 Natančneje o tem, kako so volilno pravico za državljane držav članic EU na lokalni ravni uredile države članice EU, v Waldrauch (2003: 6–14).

Tabela 2: Volilna pravica na lokalni in nacionalni ravni za državljane tretjih držav v izbranih državah

Države	<i>Volilna pravica za državljane tretjih držav</i>		
	<i>Volilna pravica na lokalni ravni</i>		<i>Volilna pravica na regionalni/nacionalni ravni</i>
	<i>Aktivna</i>	<i>Pasivna</i>	
Češka	Da ^{a)}	Da ^{a)}	Ne
Finska	Da	Da	Ne
Grčija	Ne	Ne	Ne
Litva	Da	Da	Ne
Nemčija	Ne	Ne	Ne
Nizozemska	Da	Da	Ne
Portugalska	Da ^{b)}	Da ^{c)}	Da ^{d)}
Slovenija	Da	Ne ^{e)}	Ne

Komentarji:

- Volilno pravico na lokalni ravni naj bi imeli državljani tistih tretjih držav, s katerimi ima Češka sklenjen mednarodni sporazum, a tak sporazum zaenkrat še ne obstaja (Waldrauch 2006: 110).
- Volilna pravica je podeljena na podlagi načela recipročnosti in kulturnih podobnosti med državami, zato lahko na lokalnih volitvah volijo le državljani naslednjih držav: Argentine, Brazilije (le tisti s priznanim posebnim političnim statusom), Čila, Estonije, Izraela, Norveške, Peruja, Urugvaja, Venezuele in Zelenoortskih otokov (Teixeira in Albuquerque 2005: 20).
- Pravico biti voljen na lokalnih volitvah imajo le državljani Brazilije, Zelenoortskih otokov, Peruja in Urugvaja (Waldrauch 2006: 112).
- Pravico udeležbe na volitvah na regionalni in nacionalni ravni imajo le brazilski državljani, ki jim je zagotovljen poseben politični status, poleg tega pa lahko le volijo, in še to le na parlamentarnih volitvah (Geyer 2007: 8).
- Pravica biti voljen za člana občinskega sveta je v Sloveniji rezervirana le za slovenske državljane in državljane držav članic Evropske unije (5. člen Zakona o lokalnih volitvah).

Viri: Geyer (2007: 6–8); Teixeira in Albuquerque (2005: 20); Waldrauch (2003: 14–30; 2006: 110–112); Zakon o lokalnih volitvah (Ur. l. RS, št. 72/93, ..., 45/08).

Če se osredotočim le na volilne pravice državljanov tretjih držav, lahko na podlagi določb v zgornji tabeli ugotovim, da volilna pravica na predsedniških in parlamentarnih volitvah na nacionalni ravni tudi v teh državah še vedno ostaja rezervirana le za domače državljane. Manjša izjema pri tem je le Portugalska, ki zaradi ohranjanja nekdanjih kolonialnih vezi oziroma uradno zaradi kulturnih podobnosti med državama³⁰ dodeljuje brazilskemu državljanom volilno pravico na nacionalni ravni, vendar pa je ta podvržena številnim omejitvam: gre le za aktivno

30 Kulturno podobnost med Portugalsko in drugimi državami (trenutno Brazilijo in Zelenoortskimi otoki) predstavlja predvsem portugalsčina kot uradni jezik (Waldrauch 2003: 23).

pravico, ki jo uživa le določena skupina brazilskih državljanov s posebnim statusom, omejena pa je le na parlamentarne volitve (Geyer 2007: 8). Pomembnejše razlike v zakonskih ureditvah se pojavijo na področju volilne pravice na lokalni ravni, kjer so uveljavljeni tako liberalni kot tudi restriktivni režimi. Med restriktivne države nedvomno spadata Nemčija in Grčija, ki zaradi različnih razlogov ne priznavata nikakršne lokalne volilne pravice omenjeni kategoriji imigrantov.³¹ V to skupino lahko prištejemo tudi Češko, saj zagotavlja lokalno volilno pravico tujim državljanom le na podlagi načela recipročnosti, vendar do sedaj še ni podpisala takšnega sporazuma s katerokoli tretjo državo. Podobno ureditev pozna tudi Portugalska, ki utemeljuje podeljevanje volilnih pravic tujim državljanom na načelu recipročnosti in načelu kulturnih podobnosti med državami, poleg tega pa ločuje še med upravičenci do aktivne volilne pravice in upravičenci do polne volilne pravice (Teixeira in Albuquerque 2005: 20). Tudi Slovenija pozna le delno ureditev tega vprašanja, saj lahko državljani tretjih držav v Sloveniji le volijo, ne morejo pa na lokalnih volitvah kandidirati za člana občinskega sveta.³² Med liberalnejše države pa lahko štejemo Finsko, Nizozemsko in Litvo, saj vse omenjene države omogočajo državljanom tretjih držav, da volijo in nastopajo kot kandidati na lokalnih volitvah.

Vendar je, kot ugotavlja Waldrauch (2003: 14), dejanska implementacija omenjenih pravic omejena z določenimi pogoji, zato pravzaprav te pravice uživa le manjši odstotek tuje populacije. Kot je razvidno iz spodnje tabele, države pogojujejo pridobitev volilne pravice na lokalni ravni s predpisano minimalno dolžino bivanja v državi ali s pridobljenim dovoljenjem za stalno bivanje.

● ● ●

31 V Nemčiji je ovira za uveljavitev omenjene pravice nemško ustavno sodišče, ki je npr. leta 1994 razglasilo podeljevanje aktivne lokalne volilne pravice tujcem v zveznih deželah Hamburg in Schleswig-Holstein kot neskladno z ustavo, ker nerezidenti po mnenju sodišča ne pripadajo nemškemu suverenemu telesu (Geyer 2007: 8; Cyrus 2005: 17). V Grčiji pa so sicer v okviru razprave o integraciji imigrantov vse opozicijske stranke sicer predlagale dodelitev političnih pravic za stalne prebivalce tako na lokalni kot nacionalni ravni, vendar s tem ni soglašala vladajoča stranka Nea Dimokratia, ki je bila pripravljena imigrantom dodeliti le pravico do volitev v okrožne svete, ki pa kot lokalna vladna svetovalna telesa niso preveč vplivna (Avramopoulou, Karakatsanis in Pavlou 2005: 9). Vendar pa gre v zadnjem času očitno tudi Grčija v pozitivnejšo smer, saj tretje letno poročilo Evropske komisije o migracijah in integraciji (COM (2007) 512 konč: 17) omenja, naj bi Grčija kmalu uvedla volilno pravico na lokalni ravni tudi za državljane tretjih držav.

32 Peti člen Zakona o lokalnih volitvah.

Tabela 3: Omejitve, povezane z dodelitvijo volilne pravice na lokalni ravni za državljane tretjih držav

<i>Država</i>	<i>Pogoji za pridobitev volilne pravice na lokalni ravni</i>
Češka	Stalno bivanje v izbrani občini ^{a)}
Finska	Zakonito bivanje v državi vsaj dve leti, brez pogoja bivanja za državljane nordijskih držav; vpis v register prebivalstva
Litva	Stalno bivanje v izbrani občini ^{a)}
Nizozemska	Neprekinjeno zakonito bivanje v izbrani občini zadnjih pet let
Portugalska	Temeljni pogoj: zakonito bivanje. Različne ureditve za različne kategorije tujcev in različne ravni volilne pravice: ^{b)} a) lokalna aktivna volilna pravica: državljani Zelenoortskih otokov in Brazilije dve leti bivanja, državljani Argentine, Čila, Izraela, Norveške, Peruja, Urugvaja in Venezuele pa tri leta bivanja; b) lokalna pasivna volilna pravica: državljani Brazilije in Zelenoortskih otokov štiri leta bivanja, državljani Peruja in Urugvaja pa pet let bivanja; c) regionalna in nacionalna volilna pravica: brazilski državljani s posebnim statusom po dveh letih bivanja.
Slovenija	Stalno prebivališče v Republiki Sloveniji ^{c)}

Komentarji:

- a) Za pridobitev dovoljenja za stalno bivanje je zahtevanih pet let zakonitega bivanja.
- b) Za državljane iz kulturno podobnih držav so pogoji ugodnejši kot za državljane iz držav, s katerimi je Portugalska podpisala sporazume o recipročnosti.
- c) V skladu z 41. členom Zakona o tujcih se dovoljenje za stalno bivanje lahko izda tujcu, ki pet let neprekinjeno prebiva v Sloveniji na podlagi dovoljenja za začasno bivanje in izpolnjuje druge pogoje, določene s tem zakonom.

Viri: Waldrauch (2003: 14-30; 2006: 110-112); Zakon o lokalnih volitvah (Ur. l. RS, št. 72/93, ..., 45/08); Zakon o tujcih (Ur. l. RS, št. 61/99, ..., 41/09).

NEELEKTORSKA PARTICIPACIJA

v drugem delu analize se bom osredotočila na obravnavo oblik političnega udejstvovanja državljanov tretjih držav, ki niso neposredno povezane z volilnim procesom v državi sprejema in sem jih zato poimenovala neelektorska politična participacija. Zanimalo me bo predvsem, do katerih političnih svoboščin so upravičeni državljani tretjih držav, s posebnim poudarkom na možnosti ustanavljanja lastnih (političnih) združenj in sodelovanja v političnih strankah. Poleg tega bom poskušala ugotoviti, ali so državljanom tretjih držav na voljo kakršnekoli (institucionalne) oblike posvetovanja z lokalnimi ali nacionalnimi pristojnimi oblastmi.

POLITIČNE SVOBOŠČINE

V mnogih državah sprejema imigranti danes uživajo določene politične svoboščine, ki so bile nekoč rezervirane le za državljane, kot npr. svobodo do izražanja, svobodo mirnega zbiranja in zborovanja ter svobodo združevanja v različne organizacije. Te svoboščine, ki so prvi pogoj pogoj za politično udejstvovanje imigrantov, sedaj spadajo v sklop univerzalnih človekovih pravic, do katerih so upravičeni vsi posamezniki ne glede na njihov državljanski status. Zgornje ugotovitve veljajo tudi za večino analiziranih držav, ki omenjene svoboščine zagotavljajo v posebnih poglavjih svojih ustav³³ ali v okviru izpolnjevanja svojih mednarodnih obveznosti, saj so vse podpisnice Mednarodnega pakta o državljanskih in političnih pravicah,³⁴ poleg tega pa so se vse zavezale k spoštovanju Splošne deklaracije človekovih pravic, ki je tudi prevedena v vse uradne jezike analiziranih držav.³⁵ Kot ugotavljata Aleinikoff in Klusmeyer (2002: 45), so te svoboščine zelo pomembne za imigrante predvsem zato, ker jim omogočajo, da se sami organizirajo in nato prek svojih organizacij izražajo svoje interese in na politični dnevni red postavljajo svoje zahteve. Poleg tega dovoljujejo svobodno izražanje različnih interesov in identitet med imigranti in tako opozarjajo, da imigranti niso homogena skupina (ibid.). Nenazadnje pa takšna združenja prispevajo k ustrežnejšemu zastopanju interesov imigrantov, saj jih zaradi možnosti ustanavljanja lastnih organizacij ne predstavljajo zgolj organizacije, ki so sicer ustanovljene z namenom promoviranja interesov imigrantov, a jih vodijo izključno predstavniki večinske populacije (ibid.). Določene države so tako že v zgodnji fazi priseljevanja v njihovo družbo prepoznale pomen pravice do ustanavljanja lastnih združenj in se lahko danes pohvalijo z razvežano strukturo imigrantskih organizacij in združenj, ki delujejo na različnih področjih, med drugim tudi na političnem področju. Zanimiv primer predstavlja Portugalska, ki se po drugih kazalnikih glede političnih pravic imigrantov ne uvršča ravno med liberalne države, a je že od srede sedemdesetih let dopuščala ustanavljanje in delovanje združenj imigrantov, ki so večinoma prihajali iz njenih nekdanjih kolonij (Teixeira in Albuquerque 2005: 23). Do začetka devetdesetih let je bilo število omenjenih organizacij sicer majhno, osredotočale pa so se predvsem na pomoč pri reševanju najrazličnejših vsakdanjih težav imigrantov, ki so nedavno prišli v državo, in na nudenje opore pri premagovanju domotožja in osamljenosti ob novem začetku v tuji družbi (ibid.). V devetdesetih

33 Npr. 17., 19. in 20. člen Listine o temeljnih pravicah in osnovnih svoboščinah Republike Češke (kot integralni del češke ustave) ali 12. in 13. člen Ustave Republike Finske. Nekatere od analiziranih držav pa v svojih ustavah te svoboščine podeljujejo izključno svojim državljanom, kot npr. Grčija (11. in 12. člen grške ustave).

34 Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights (2004) "Status of Ratifications of the Principal International Human Rights Treaties" (<http://www.unhcr.ch/pdf/report.pdf>, 29. 6. 2009).

35 Prevodi deklaracije v kar 337 jezikih so dostopni na spletni strani Visokega komisariata Združenih narodov za človekove pravice: <http://www.unhcr.ch/udhr/navigate/alpha.htm>, 21. 11. 2008.

letih prejšnjega stoletja se je število združenj močno povečalo. Zaradi zaostrovanja politike priseljevanja v omenjenem obdobju so se ta združenja začela intenzivneje zavzemati tudi za politične cilje, natančneje za regularizacijo nelegalnega priseljevanja in razširitev državljanskih pravic imigrantskih skupnosti, in se do danes uveljavila kot pomemben lobist v procesu političnega odločanja v državi (Teixeira in Albuquerque 2005: 24).³⁶ Državi s pomembno tradicijo delovanja imigrantskih združenj sta tudi Nemčija³⁷ in Nizozemska,³⁸ kar izhaja predvsem iz njunega tradicionalnega statusa držav priseljevanja.³⁹ Vendar pa prisotnost razvejanih struktur organiziranosti imigrantov ni značilna le za države z dolgo tradicijo priseljevanja, saj so različne oblike združevanja imigrantov prisotne tudi v državah, ki so šele nedavno postale tranzicijske ali celo ciljne države. Tak primer je Finska, kjer je do razcveta imigrantskih združenj prišlo šele v devetdesetih letih prejšnjega stoletja, danes pa naj bi tam delovalo že približno 600 najrazličnejših imigrantskih združenj (Sagne, Saksela in Wilhelmsson 2005: 24). Večina združenj je v večjih mestih, kjer živijo imigranti, vendar pa so zaenkrat zaradi njihovega kratkotrajnega obstoja in okrnjenega financiranja bolj slabo organizirana (Sagne, Saksela in Wilhelmsson 2005: 4).⁴⁰ Tudi Slovenija na tem področju spada med države z bolj liberalno ureditvijo.⁴¹ Tako je že s prejšnjim Zakonom o društvih njihovo ustanavljanje dovoljevala tujim državljanom s stalnim prebivališčem ali z več kot leto trajajočim začasnim prebivališčem v Republiki Sloveniji.⁴² Poleg tega je omenjeni zakon določal, da tujec lahko postane član društva, če je tako določeno v temeljnem aktu društva.⁴³ Novi Zakon o društvih, ki je nadomestil prejšnjega, pa odpravlja še pogoj bivanja in tako določa, da lahko društvo ustanovijo tri poslovno sposobne fizične oziroma pravne osebe.⁴⁴ Preostale v analizo vključene države pa ne spodbujajo (Češka)⁴⁵ ali celo ne dovoljujejo (Grčija in Litva) imigrantom, da bi

36 Natančneje o zgodovini imigrantskih združenj na Portugalskem in nekaterih primerih današnjih združenj glej Teixeira in Albuquerque (2005).

37 Več o organiziranosti in delovanju imigrantskih združenj v Nemčiji v Cyrus (2005).

38 Več o organiziranosti in delovanju imigrantskih združenj na Nizozemskem v Ter Wal (2005).

39 Nemčija sicer do konca prejšnjega stoletja ni uradno priznala, da je država priseljevanja.

40 Konkretni primeri imigrantskih združenj različnih etničnih skupnosti na Finskem so predstavljeni v Sagne, Saksela in Wilhelmsson (2005).

41 Pri tem naj omenimo, da Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije v okviru podpore kulturnih dejavnosti manjšinskih skupnosti v Sloveniji vsako leto objavi javni poziv ali javni razpis za sofinanciranje kulturnih projektov, ki jih prijavijo imigrantska združenja. Vir: spletna stran Ministrstva Republike Slovenije za kulturo: http://www.mk.gov.si/si/delovna_podrocja/kulturne_pravice_manjsin_in_razvoj_kulturne_raznolikosti/predstavitev_podrocja/pravice_manjsin/, 29. 6. 2009.

42 Drugi člen Zakona o spremembah in dopolnitvah Zakona o društvih - Zdru-A (Ur. l. RS, št. 89/99).

43 Šesti člen Zakona o društvih - Zdru (Ur. l. RS, št. 60/1995, ..., 89/1999).

44 Osmi člen Zakona o društvih - Zdru-1 (Ur. l. RS, št. 61/06, ..., 102/08).

45 Administrativna praksa češkega Ministrstva za notranje zadeve, v okviru katere so postopki pridobitve

ustanovili svoja lastna združenja, kar je razvidno tudi iz spodnjega pregleda pravice državljanov tretjih držav do ustanavljanja svojih lastnih (političnih) združenj.

Tabela 4: Pravica do ustanavljanja združenj za državljane tretjih držav

<i>Država</i>	<i>Pravica do ustanavljanja združenj</i>
Češka	Da
Finska	Da
Grčija	Ne
Litva	Ne
Nemčija	Da
Nizozemska	Da
Portugalska	Da
Slovenija	Da

Viri: Cyrus (2005: 18); Černik (2005: 19); Gropas in Triandafyllidou (2005: 17); Niessen, Huddleston in Citron (2007: 113, 131); Sagne, Saksela in Wilhelmsson (2005: 18); Teixeira in Albuquerque (2005: 17); Zakon o društvih (Ur. l. RS, št. 61/06, ..., 102/08).

Posebno poglavje pri zagotavljanju pravice do združevanja sta pravica do članstva v politični stranki in možnost ustanovitve lastne politične stranke. Kot navajata Aleinikoff in Klusmeyer (2002: 43–44), se v nekaterih državah pojavljajo dvomi o dovoljevanju take oblike neposrednega sodelovanja imigrantov v procesu političnega odločanja, saj naj bi takšne aktivnosti domnevno vodile k uvozu nasilnih etničnih konfliktov iz izvornih držav imigrantov. Vendar omenjena avtorja (2002: 44) pravilno opozarjata, da je pogojevanje uživanja teh pravic z državljanstvom države sprejema nesmiselno, saj prisotnost takih konfliktov ni odvisna od državljanskega statusa imigrantov. Primernejši način za reševanje tovrstnih težav so ustrezni zakoni, ki prepovedujejo teroristične dejavnosti ter sankcionirajo nasilne proteste in sovražni govor. Tudi zagovarjanje argumenta, da sta članstvo v nacionalnih parlamentih in kandidatura na nacionalnih volitvah prav tako rezervirana le za državljane, se zdi neutemeljeno v primeru članstva v političnih strankah, saj to ni javna funkcija (ibid.). Obe omenjeni možnosti delovanja v okviru političnih strank je torej treba razumeti predvsem kot pomembni obliki reprezentativnosti imigrantov, ki jim omogočata izražanje svojih političnih stališč in postavljanje svojih posebnih zahtev, ki v okviru strukturiranega političnega dialoga dobijo tudi

dovoljenja za ustanovitev društva negotovi in dolgotrajni, v veliki meri ovira ustanavljanje imigrantskih združenj. Če se tujci želijo izogniti temu postopku, morajo najti tri češke državljane, ki privolijo, da bodo sodelovali pri ustanovitvi društva. Ti trije državljani se morajo podpisati na prijavo za registracijo društva in biti med člani pripravljalne komisije za njegovo ustanovitev (Černik 2005: 19).

večjo politično težo.⁴⁶ Kakšno stališče do članstva v politični stranki zavzemajo analizirane države, je prikazano v spodnji tabeli.

Tabela 5: Pravica do članstva v politični stranki za državljane tretjih držav

<i>Država</i>	<i>Članstvo v politični stranki</i>	<i>Morebitne omejitve ali dodatni pogoji</i>
Češka	Ne	Ta prepoved velja tudi za EU državljane.
Finska	Da	/
Grčija	Ne	Tuji državljani, z izjemo ciprskih državljanov, uradno ne morejo postati člani politične stranke, a se povečuje pomen neformalnega članstva.
Litva	Ne	/
Nemčija	Da	Tujci so večinoma izključeni iz internih strankarskih procedur za imenovanje kandidatov na politične položaje, ker nimajo volilne pravice.
Nizozemska	Da	/
Portugalska	Da	/
Slovenija	Ne	Tujci lahko postanejo le častni člani stranke, če tako določa strankin statut. Izjema so le državljani držav članic EU.

Viri: Cyrus (2005: 17); Černík (2005: 20); Gropas in Triandafyllidou (2005: 17); Niessen, Huddleston in Citron (2007: 47, 77, 113, 131, 149); Sagne, Saksela in Wilhelmsson (2005: 18); Zakon o političnih strankah (Ur. l. RS, št. 62/94, ..., 103/07).

Stališča držav o pravici imigrantov do članstva v politični stranki so glede na zgornje rezultate očitno deljena. Finska, Nemčija, Nizozemska in Portugalska so naklonjene članstvu imigrantov v svojih političnih strankah. V Nemčiji imigranti sicer nimajo zakonske pravice do članstva v političnih strankah, vendar glede na prevladujočo pravno interpretacijo pristojni zakon te možnosti izrecno ne izključuje (Robbers v Cyrus 2005: 17). Imigranti brez nemškega državljanstva se torej lahko včlanijo v večino nemških političnih strank – z izjemo bavarske Krščansko-socialne unije – a se glede na dostopne podatke za to možnost odločijo le redki tuji državljani (Cyrus 2005: 32). V zadnjih letih so se nemške politične stranke sicer začele vse bolj zavedati, da so imigranti pomembna in vplivna skupina znotraj

46 Vendar pa Aleinikoff in Klusmeyer (2002: 44) opozarjata, da preveč vneto spodbujanje imigrantov k povežovanju v lastne politične stranke lahko vodi tudi do nasprotnih učinkov, ki se izražajo predvsem v še večji segregaciji in izoliranosti od večinske populacije.

volilnega telesa,⁴⁷ zato vse več pozornosti namenjajo včlanjevanju in vključevanju politikov imigrantskega izvora v strankarske strukture (ibid.). Določeni rezultati so že vidni, saj politiki imigrantskega izvora zasedajo pomembnejše položaje v strankarskih hierarhijah⁴⁸ in so javno bolj izpostavljeni, vendar njihova zastopnost glede na večinsko populacijo še vedno ostaja pod povprečjem (ibid.). Druga polovica držav – Češka, Grčija, Litva in Slovenija – pa (vsaj uradno) tujcem ne dovoljuje članstva v političnih strankah. Zanimiv primer pri tem je Grčija, ki sicer v skladu s svojo restriktivno politiko uradno ne podeljuje te pravice, a sodeč po ugotovitvah avtoric Gropas in Triandafyllidou (2005: 17) grške politične stranke k svojim aktivnostim vse pogosteje privabljajo tudi imigrante. V zadnjih letih je tako veliko parlamentarcev v svoje ekipe vključilo imigrante, politične stranke pa so več pozornosti namenile krepitvi neformalnih vezi z imigranti, ki so tesno povezani s stranko in na njenih konvencijah nastopajo kot podporniki stranke (ibid.). Med restriktivnejše države v tem primeru spada tudi Slovenija. V skladu s 7. členom Zakona o političnih strankah⁴⁹ tujci v Sloveniji ne morejo postati člani politične stranke. Če tako določa strankin statut, lahko sodelujejo zgolj kot njeni častni člani.⁵⁰ Stranko, ki včlani tujca, se za prekršek celo kaznuje z globo od 4.150 do 20.850 EUR.⁵¹ Izjema glede članstva v političnih strankah so le državljani držav članic EU, ki jim je v Sloveniji z zakonom priznana volilna pravica.⁵²

Nadalje opažam, da tiste izbrane države, ki niso naklonjene članstvu tujih državljanov v večinskih političnih strankah, praviloma niso naklonjene niti ustanavljanju lastnih političnih strank tujih državljanov. Listina o temeljnih pravicah in osnovnih svoboščinah,⁵³ ki je integralni del češke ustave, v drugi točki 20. člena določa, da lahko politične stranke in politična združenja ustanovljajo le češki državljani. Podobno pogojevanje z državljanskim statusom države sprejema najdemo tudi v 35. členu litvanske ustave,⁵⁴ ki svobodo ustanavljanja društev, združenj in političnih strank zagotavlja le litvanskim državljanom. Tudi že omenjeni slovenski Zakon o

47 V primeru tesnega izida, kot npr. na federalnih volitvah leta 1998 (le 0,3 odstotka razlike med prvima dvema strankama), imajo lahko takšne skupine celo odločilen vpliv na izid volitev (Cyrus 2005: 32).

48 Nedavno je bil na kongresu nemške stranke Zelenih na mesto sopredsednika izvoljen poslanec Cen Özdimir, nemški državljan turškega porekla, kar pomeni, da je prvič v nemški parlamentarni zgodovini na čelu politične stranke tujec. Vir: "Prvi tujec na čelu nemške stranke" (http://www.siol.net/svet/novice/2008/11/prvi_tujec_na_celu_nemske_stranke.aspx, 17. 11. 2008).

49 Zakon o političnih strankah (Ur. l. RS, št. 62/94, ..., 103/07).

50 Sedmi člen omenjenega zakona.

51 Peta točka 28. člena omenjenega zakona.

52 Sedmi člen omenjenega zakona.

53 Listina o temeljnih pravicah in osnovnih svoboščinah je bila skupaj z ustavo Republike Češke sprejeta 16. februarja 1992.

54 Ustava Republike Litve je bila potrjena na ljudskem referendumu 25. oktobra 1992, v veljavo pa je stopila 2. novembra 1992.

političnih strankah v svojem 4. členu jasno določa, da lahko stranko ustanovijo le polnoletni državljani in državljanke Slovenije. Nekatere države pa so tej možnosti malce bolj naklonjene, čeprav obenem za njihovo delovanje postavljajo različne omejitve. V Nemčiji tuji državljani tako lahko ustanavljajo politična združenja, torej tudi politične stranke, vendar se v primeru, da je večina članov tujih državljanov, tako združenje ne more registrirati kot politična stranka (Geyer 2007: 12). Poleg tega so delovanja takšnih imigrantskih političnih strank v kontekstu povečanega poudarka na nacionalni varnosti zaradi morebitnih terorističnih napadov podvržena marsikateri zakonski omejitvi (Cyrus 2005: 18). Politične aktivnosti so tako prepovedane v primeru ogrožanja nacionalne varnosti, v primeru podpiranja nasilnih sredstev za doseg političnih ciljev, ogrožanja mirnega soobstoja Nemcev in tujih prebivalcev, ogrožanja obstoja določene skupine tujih prebivalcev, ogrožanja zunanjepolitičnih interesov Nemčije ali javnega reda in miru (ibid.). Poleg tega morajo imigrantska združenja na zahtevo nemških oblasti poročati o svojih dejavnostih in v primeru zasledovanja političnih ciljev sporočiti tudi imena svojih članov ter zneske in vire financiranja njihovega združenja (ibid.). Edina država v okviru primerjalne analize, ki tujcem brez večjih omejitev dovoljuje ustanavljanje političnih strank, je Finska.

POSVETOVALNA TELESA

v mnogih državah dialog med večinsko skupnostjo in imigranti ne poteka le v okviru aktivnosti različnih združenj in organizacij, ki jih ustanavljajo imigranti sami, temveč tudi v okviru bolj ali manj formalnih demokratičnih institucij, ki so običajno vzpostavljene na lokalni ravni in rabijo kot forum za dialog in posvetovanje med imigranti, drugimi člani (lokalne) skupnosti in predstavniki (lokalnih) oblasti (Gsir in Martiniello 2004: 7, 11). Organiziranost in delovanje omenjenih institucij sta odvisna od posebnosti družbene in politične situacije v določeni državi ali v lokalni skupnosti, zato poznamo raznolike oblike teh teles, ki se razlikujejo glede na cilje, dejavnosti, strukturo pa tudi članstvo.⁵⁵ Kot navaja Martiniello (2006: 95), se sicer pojavljajo določena kritična razmišljanja, da vzpostavljane posebnih posvetovalnih teles za imigrante le še pogloblja marginalizacijo imigrantov, ker pri njih vzbuja iluzijo neposredne politične udeležbe. A v primeru odsotnosti takih posvetovalnih forumov in teles bi po mojem mnenju imigranti izgubili kanal, prek katerega lahko predstavijo svoje specifične zahteve in interese, in bi tako postali nevidni v okviru večinske populacije, kar pa nedvomno ni med zelenimi cilji uspešne politike integracije imigrantov v družbo sprejema. Tega se očitno zavedajo tudi analizirane države, saj večina, z izjemo Grčije in Litve, pozna vsaj nekakšno obliko posvetovanja in dialoga s predstavniki imigrantskih skupnosti. Kot je razvidno iz spodnje tabele, pa so te ureditve seveda zelo raznolike.

⁵⁵ Natančneje o možnih ciljih, dejavnostih, članstvu in organiziranosti lokalnih posvetovalnih teles v Martiniello in Gsir (2004).

Tabela 6: Oblike posvetovalnih teles

<i>Država</i>	<i>Raven posvetovanja</i>	<i>Natančnejši opis</i>
Češka	Lokalna in regionalna	Leta 2000 je Ministrstvo za notranje zadeve naročilo županom glavnih mest okrožij in izbranih večjih mest, naj ustanovijo okrožne posvetovalne svete za integracijo tujcev. Njihov namen je bilo spremljanje položaja tujcev na lokalni ravni, vključevali pa so predstavnike lokalnih oblasti, imigrantov in lokalnih nevladnih organizacij. Žal so bili ti sveti z reformo državne administracije leta 2002 ukinjeni. Taki sveti so sedaj le še v izbranih večjih mestih, kot so Praga, Brno, Ostrava in Plzeň, kjer je tudi največji delež tujega prebivalstva. Drugod poteka posvetovanje z imigrantskimi skupnostmi na <i>ad hoc</i> podlagi. V večini svetov predstavnike imigrantov imenuje oblast in jih ne volijo imigrantske skupnosti.
	Nacionalna	<i>Posvetovalna komisija za integracijo tujcev</i> pri Ministrstvu za delo in socialne zadeve - nedavno so njen mandat razširili tudi na oblikovanje politik, v okviru katere sodelujejo tudi predstavniki imigrantskih skupnosti. <i>Odbor za pravice tujcev</i> pri Vladnem odboru za človekove pravice, v katerem predstavniki imigrantov sodelujejo kot predstavniki nevladnih organizacij.
Grčija	Lokalna in nacionalna	Ne na lokalni ne na nacionalni ravni ne obstajajo posvetovalni odbori ali druge oblike institucionaliziranega dialoga med imigrantskimi skupnostmi in oblastmi.
Litva	Lokalna in nacionalna	Ne na lokalni ne na nacionalni ravni ne obstajajo posvetovalni odbori ali druge oblike institucionaliziranega dialoga med imigrantskimi skupnostmi in oblastmi.

<i>Država</i>	<i>Raven posvetovanja</i>	<i>Natančnejši opis</i>
Finska	Lokalna	V nekaterih večjih mestih so ustanovili posvetovalne svete za tujce, npr. Multikulturni posvetovalni svet v mestih Espoo in Vantaa in Posvetovalni svet za tujce v Helsinkih. Njihova temeljna cilja sta koordinacija in svetovanje različnim delegacijam o vprašanih imigracije ter spremljanje učinkovitosti integracijskih politik na lokalni ravni. Večino predstavnikov imigrantov v teh svetih imenujejo lokalne oblasti in nimajo pravice odločanja.
	Regionalna	<i>Regionalni odbori za etnične odnose</i> , ki se enkrat letno sestanejo v okviru Forum za etnične odnose v organizaciji nacionalnega Svetovalnega odbora za etnične odnose. ⁵⁶
	Nacionalna	<i>Svetovalni odbor za etnične odnose</i> v okviru Ministrstva za delo (trenutno teče njegov tretji mandat za obdobje 2005–2008), katerega temeljna naloga je “razviti interakcijo med oblastmi, nevladnimi organizacijami in političnimi strankami, predstavljenimi v parlamentu, ter imigrantskimi in etničnimi manjšinami na nacionalni, regionalni in lokalni ravni”. ⁵⁷

56 Ministry of Employment and the Economy of the Republic of Finland (2008) »Advisory Board for Ethnic Relations« (http://www.mol.fi/mol/en/04_migration/02_ethnic/02_board/index.jsp, 21. 11. 2008). Poleg tega je delo omenjenega Odbora predstavljeno tudi na spletnih straneh finskega Ministrstva za notranje zadeve, ker je bilo področje migracij v okviru vladnih reform 1. januarja 2008 uvrščeno med delovna področja omenjenega ministrstva. Natančneje o tem: Ministry of the Interior of the Republic of Finland (2008) »Advisory Board for Ethnic Relations ETNO« (<http://www.intermin.fi/intermin/home.nsf/pages/A6DAD54E3A9379A2C22573B50030FDAA?opendocument>, 21. 11. 2008).

57 Ministry of Employment and the Economy of the Republic of Finland (2008) »Advisory Board for Ethnic Relations« (http://www.mol.fi/mol/en/04_migration/02_ethnic/02_board/index.jsp, 21. 11. 2008).

<i>Država</i>	<i>Raven posvetovanja</i>	<i>Natančnejši opis</i>
Nemčija	Lokalna in regionalna	Na regionalni in lokalni ravni so za vzpostavljanje posvetovalnih teles za tujce pristojne vlade zveznih dežel, ki pa že od začetka sedemdesetih let, ko so se pojavili prvi tovrstni odbori, na različne načine urejajo to vprašanje. Nekatere države so ustanovile institucionalizirane oblike posvetovanj s tujci, spet drugod potekajo takšna posvetovanja na <i>ad hoc</i> podlagi. V nekaterih deželah so v te organe vključeni le tuji državljani, medtem ko so v drugih državah vključeni tudi predstavniki lokalnih svetov in administracije. Tuje državljane včasih imenujejo lokalne oblasti, ponekod pa jih volijo registrirane lokalne tuje populacije. Edina skupna lastnost vseh posvetovalnih teles je po mnenju Norberta Cyrusa (2005: 17) njihova politična nepomembnost, saj te institucije nimajo pravega vpliva na sprejemanje odločitev in so le krinka za dejansko politično izključenost tujih državljanov.
	Nacionalno	<i>Zvezni urad za migracije, begunce in integracijo</i> – njegov direktor je uradno minister zvezne vlade, ki vladi neodvisno svetuje o vprašanjih integracije ter mirnega sobivanja Nemcev in tujcev. Vendar pa v okviru omenjenega Urada ni rednih in strukturiranih posvetovanj z imigrantskimi skupnostmi, za kar naj bi si prizadevali v prihodnje. ⁵⁸

● ● ●

58 Tak je bil eden od sklepov zveznega srečanja na temo integracije tujcev, ki je bilo 6. novembra 2008 in sta se ga med drugimi udeležili tudi nemška kanclerka Angela Merkel in takratna direktorica Urada za migracije, begunce in integracijo Maria Böhmer. Več o tem v *Beauftragte für Migration, Flüchtlinge und Integration* (2008).

<i>Država</i>	<i>Raven posvetovanja</i>	<i>Natančnejši opis</i>
Nizozemska	Lokalna	V osemdesetih letih prejšnjega stoletja so oblasti aktivno spodbujale ustanavljanje različnih združenj in sodelovanje v obliki iniciativ, katerih namen je bilo omogočiti posvetovanje z imigranti v procesu političnega odločanja, in sicer predvsem na nacionalni ravni. V devetdesetih letih pa se je njihov cilj spremenil, zato je bila večja pozornost posvečena financiranju lokalnih pobud, katerih namen je učinkovitejša integracija tujcev. V njihovem okviru so v nekaterih večjih mestih nastala tudi multikulturna posvetovalna telesa, ki so imela predvsem funkcijo svetovanja, njihov vpliv v procesu odločanja pa je bil praviloma zelo omejen. V zadnjih letih pa so nekatera mesta (npr. Amsterdam in Haag) začela te svete ukinjati, drugi pa so jih začeli preoblikovati v splošna posvetovalna telesa, namenjena celotni lokalni populaciji. ⁵⁹
	Nacionalna	Obstaja več različnih nacionalnih svetovalnih odborov, ustanovljenih s podporo nizozemske vlade, kot npr. Kontaktno telo za muslimane in vlado (CMO).
Portugalska	Lokalna	Nekatera mesta z večjim deležem tujega prebivalstva so z namenom večje vključenosti imigrantov v lokalne strukture in lokalno skupnost ustanovila posebna posvetovalna telesa. Nekatera mesta (npr. Amadora, Lizbona) so ustanovila t. i. mestne svete za posvetovanja z imigrantskimi skupnostmi, katerih namen je vključiti v lokalno politiko najpomembnejše imigrantske skupnosti, braniti njihove pravice ter preprečevati razizem in diskriminacijo. Druga mesta (npr. Loures, Santarém) pa so ustanovila posebne občinske oddelke, ki naj bi delovali kot tehnična in logistična podpora za iniciative imigrantov in spodbujali komunikacijo med imigrantskimi skupnostmi in lokalnimi oblastmi.
	Nacionalna	<i>Visoki komisar za migracije in etnične manjšine</i> (ACIME ⁶⁰ – ustanovljen leta 1996, leta 2003 so bile njegove pristojnosti še razširjene) s svetovalno vlogo pri portugalski vladi za vprašanja migracij in etničnih manjšin, deluje pa tudi kot politični mediator med vlado in imigrantskimi skupnostmi.

59 Kot zapiše Jessica ter Wal (2005: 17), naj bi občine utemeljevale ukinjanje teh svetov z nekorektnostjo poučarjanja etničnega izvora določenega dela lokalnega prebivalstva v smislu »vsi smo Amsterdamčani«, poleg tega pa naj bi bilo delovanje teh svetov ocenjeno kot neučinkovito.

60 Spletna stran Visokega komisarja za migracije in etnične manjšine (<http://www.acime.gov.pt/>, 21. 11. 2008).

<i>Država</i>	<i>Raven posvetovanja</i>	<i>Natančnejši opis</i>
Slovenija	Lokalna	Ni nobenih institucionaliziranih oblik dialoga z imigrantskimi skupnostmi na lokalni ravni.
	Nacionalna	<i>Sosvet za vključevanje tujcev</i> , katerega ustanovitev je slovenska vlada potrdila na svoji seji 9. oktobra 2008. ⁶¹

Viri: Beaufragte für Migration, Flüchtlinge und Integration (2008); Cyrus (2005: 17); Černík (2005: 21–22); Geyer (2007: 10); Gropas in Triandafyllidou (2005: 17); Ministry of Employment and the Economy of the Republic of Finland (2008); Ministry of the Interior of the Republic of Finland (2008); Niessen, Huddleston in Citron (2007: 47, 65, 83, 113); Sagne, Saksela in Wilhelmsson (2005: 19) ter Wal (2005: 15–17), Teixeira in Albuquerque (2005: 15–17); Urad vlade za komuniciranje (2008).

SKLEPI ANALIZE

V kolikšni meri se torej v analiziranih državah slišijo glasovi imigrantov? Že hiter pregled obstoječih zakonskih ureditev, ki jih obravnavane države poznajo na področju političnega udejstvovanja državljanov tretjih držav, razkriva, da je kljub obstoju mednarodnih smernic in standardov na tem področju še vedno veliko različnih nacionalnih rešitev, ki segajo vse od liberalnih do restriktivnih. Trenutno je pri podeljevanju političnih pravic državljanom tretjih držav najradodarnjša Finska, ki je za svoje državljane zadržala le še volilno pravico na nacionalni ravni. Njeno največje nasprotje je Grčija, ki svojo restriktivno politiko uveljavlja prav na vseh obravnavanih področjih in ne dovoljuje nikakršnega aktivnejšega političnega udejstvovanja državljanov tretjih držav. Zanimivo pri tem je dejstvo, da nobena od omenjenih držav ni tradicionalna država priseljevanja, kar v določeni meri nakazuje, da izkušnje države s priseljevanjem ne vplivajo nujno pozitivno na njen odnos do političnega udejstvovanja tujcev. Ali povedano z drugimi besedami, ni nujno, da v državah, kjer že dalj časa živijo imigranti, sčasoma priznajo tujcem tudi pravico do političnega udejstvovanja in jim podelijo določene politične pravice, saj bi po tej logiki morali biti med najliberalnejšimi državami tudi Nizozemska in Nemčija. Nadalje ugotavljam, da nekatere države podeljujejo politične pravice tujim državljanom le na deklarativni ravni, zaplete pa se pri njihovi implementaci-

61 V sporočilu za javnost je vlada sporočila, da bo omenjeni sosvet »skrbel za usklajeno in učinkovito izvajanje ukrepov za integracijo tujcev. Njegove naloge bodo predvsem podajanje mnenj in priporočil k nacionalnim programom, pomembnim za vključevanje tujcev, podajanje mnenj in priporočil ter sodelovanje v postopkih priprave zakonov in drugih predpisov, ki urejajo področje tujcev. Naloga sveta bo tudi spremljanje izvajanja integracijskih ukrepov, analiziranje stanja in letno poročanje vladi« (Urad vlade za komuniciranje 2008).

ji. Češka in Portugalska tako državljanom tretjih držav sicer priznavata volilno pravico na lokalni ravni, vendar njeno uresničevanje omejujeta z načeli recipročnosti in bilateralnimi sporazumi. Podobno nesorazmerje med deklarirano politiko in dejansko implementacijo smo zaznali tudi pri posvetovalnih telesih, kjer države državljanom tretjih držav sicer nudijo priložnost sodelovanja v tovrstnih telesih, a je možnost dejanskega vpliva na proces političnega odločanja v njihovem okviru zelo okrnjena. Prav tako opažam, da države na različne načine interpretirajo in razumejo koncept politične participacije. Nekatere države, kot je npr. Litva, očitno še vedno vztrajajo na tradicionalnem razumevanju politične participacije, ki se je osredotočalo zgolj na volilni proces, in podeljujejo le volilno pravico na lokalni ravni, zanemarjajo pa druge vidike političnega udejstvovanja tujcev. Pri drugih državah (npr. Nemčija) pa zaznavamo ravno obraten trend, saj tujim državljanom podeljujejo predvsem politične svoboščine in omogočajo sodelovanje v posvetovalnih svetih, preprečujejo pa jim neposredno sodelovanje v volilnem procesu. A takšnih primerov ni veliko, saj presenetljivo mnogo držav podeljuje tujim državljanom volilno pravico na lokalni ravni, ki je bila še do nedavnega rezervirana le za domače državljane. Razlog za takšno "radodarnost" se verjetno skriva v vse bolj uveljavljajočih se standardih Evropske unije in Sveta Evrope, ki sta bila najdejavnejša prav na področju neposrednega sodelovanja v lokalnih zadevah.

In kam lahko v tem primerjalnem kontekstu umestimo Slovenijo? Slovenija glede na rezultate primerjalne analize spada v tisto skupino držav, ki se še ni resneje soočila z izzivom političnega udejstvovanja tujih državljanov. Slovenska država pri reševanju omenjenega izziva zaenkrat zgolj sledi uveljavljenim mednarodnim normam ali pa izpolnjuje obveznosti, ki izhajajo iz evropskega pravnega reda. Tujim državljanom tako priznava svobodo do združevanja in ustanavljanja društev, ki spada med mednarodno uveljavljene politične svoboščine vsakega posameznika. Poleg tega tujim državljanom podeljuje volilno pravico na lokalni ravni, pri čemer so v privilegiranem položaju državljani držav članic EU, ki uživajo tako aktivno kot pasivno volilno pravico na lokalni ravni (in na volitvah v Evropski parlament), kar pa je najverjetneje le rezultat izpolnjevanja obveznosti, ki izhajajo iz evropskih direktiv in ustanovnih pogojev. Državljan tretjih držav so upravičeni sicer le do aktivne volilne pravice na lokalni ravni, a kljub temu lahko to označimo za eno svetlih točk te ureditve, saj ni le posledica doslednega izpolnjevanja mednarodnih obveznosti. Leta 2008 je sicer slovenska država storila korak naprej z ustanovitvijo Sosveta za vključevanje tujcev, a njegovih dejanskih pristojnosti in možnosti vplivanja na proces političnega odločanja še ne poznamo, zato tudi ne morem oceniti uspešnosti tega dejanja za politično udejstvovanje imigrantov. Glede na zapisane ugotovitve ocenjujem, da je Slovenija na področju političnega udejstvovanja državljanov tretjih držav zaenkrat še daleč od najboljše prakse, ki jo v tem primeru predstavlja Finska.

LITERATURA IN VIRI

- Aleinikoff, Alexander T. in Douglas Klusmeyer (2002) *Citizenship Policies for an Age of Migration*. Washington D.C.: Carnegie Endowment for International Peace.
- Avramopoulou Irini, Leonidas Karakatsanis in Miltos Pavlou (2005) "Greece." V Jan Niessen, Yongmi Schibel in Cressida Thompson (ur.) *Current Immigration Debates in Europe: A Publication of the European Migration Dialogue*. Bruselj: Migration Policy Group (http://www.migpolgroup.com/multiattachments/3043/DocumentName/EMD_Greece_2005.pdf, 21. 11. 2008).
- Bauböck, Rainer (2006) "Citizenship and Migration – Concepts and Controversies." V Rainer Bauböck (ur.) *Migration and Citizenship: Legal Status, Rights and Political Participation*. Amsterdam: Amsterdam University Press: 15–31.
- Beauftragte für Migration, Flüchtlinge und Integration (2008) "Integration kommt voran" (http://www.bundesregierung.de/nn_56546/Content/DE/Artikel/2008/11/2008-11-06-integrationsgipfel.html, 21. 11. 2008).
- Benhabib, Seyla (2007) "Rethinking Citizenship in Volatile Times." V Thomas Faist in Peter Kivisto (ur.) *Dual Citizenship in Global Perspective: From Unitary to Multiple Citizenship*. Houndmills, Basingstoke in Hampshire: Palgrave Macmillian: 247–271.
- Bešter, Romana, Sara Brežigar, Barbara Kežzar in Janez Pirc (2008) *Primerjalna analiza politik vključevanja državljanov tretjih držav v izbranih državah članicah EU*. Končno poročilo. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.
- Carens, Joseph H. (2002) "Citizenship and Civil Society: What Rights for Residents?" V Randall Hansen in Patrick Weil (ur.) *Dual Nationality, Social Rights and Federal Citizenship in the U.S. and Europe: the Reinvention of Citizenship*. New York in Oxford: Berghahn Books: 100–118.
- Cyrus, Norbert (2005) "Active Civic Participation of Immigrants in Germany", nacionalno poročilo v okviru projekta POLITIS (<http://www.politis-europe.uni-oldenburg.de/download/Germany.pdf>, 29. 6. 2009).
- Černík, Jan (2005) "Active Civic Participation of Immigrants in the Czech Republic", nacionalno poročilo v okviru projekta POLITIS (<http://www.politis-europe.uni-oldenburg.de/download/czechRepublic.pdf>, 21. 6. 2009).
- Deželan, Tomaž, Danica Fink-Hafner, Mitja Hafner-Fink in Samo Uhan (2007) *Državljanstvo brez meja?* Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

- Faist, Thomas, ur. (2007) *Dual Citizenship in Europe: From Nationhood to Societal Integration*. Aldershot in Burlington: Ashgate.
- Faist, Thomas in Peter Kivisto, ur. (2007) *Dual Citizenship in Global Perspective: From Unitary to Multiple Citizenship*. Houndmills, Basingstoke in Hampshire: Palgrave Macmillan.
- Geyer, Florian (2007) Trends in the EU-27 Regarding Participation of Third-Country Nationals in the Host Country's Political Life. Bruselj: Directorate-General for Internal Policies, Directorate C – Citizens' Rights and Constitutional Affairs (http://www.libertysecurity.org/IMG/pdf_EST17153.pdf, 29. 6. 2009).
- Gropas, Ruby in Anna Triandafyllidou (2005) "Active Civic Participation of Immigrants in Greece", nacionalno poročilo v okviru projekta POLITIS (<http://www.uni-oldenburg.de/politis-europe/download/Greece.pdf>, 29. 6. 2009).
- Gsir, Sonia in Marco Martiniello (2004) *Local Consultative Bodies for Foreign Residents – a Handbook*. Strasbourg: Council of Europe Publishing.
- Hammar, Tomas (1990) *Democracy and the Nation State: Aliens, Denizens and Citizens in a World of International Migration*. Aldershot: Avebury.
- Kejžar, Barbara (2007) "Dvojno državljanstvo kot element integracijske politike." V Miran Komac (ur.) *Priseljenci: študije o priseljevanju in vključevanju v slovensko družbo*. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja: 153–186.
- Kostakopoulou, Dora (2003) "Why Naturalization?" *Perspectives on European Politics and Society* 4(1): 85–115.
- Lavtar, Roman in Marjan Brezovšek (2007) *Sodelovanje prebivalcev v slovenskih občinah: participacija prebivalcev pri odločanju o javnih zadevah na lokalni ravni v Sloveniji*. Maribor: Inštitut za lokalno samoupravo in javna naročila.
- Martiniello, Marco (2000) "Citizenship of the European Union." V Alexander T. Aleinikoff in Douglas Klusmeyer (ur.) *From Migrants to Citizens: Membership in a Changing World*. Washington D.C.: Carnegie Endowment for International Peace: 342–380.
- Martiniello, Marco (2006) "Political Participation, Mobilisation and Representation of Immigrants and Their Offspring in Europe." V Rainer Bauböck (ur.) *Migration and Citizenship: Legal Status, Rights and Political Participation*. Amsterdam: Amsterdam University Press: 83–105.
- Medved, Felicita (2002) "Volilna pravica tujcev s stalnim prebivališčem kot prispevek integraciji in lokalni samoupravi." *Razprave in gradivo* 40: 22–39.

- Medved, Felicita (2005) "Politična integracija, državljanstvo, politična participacija in reprezentacija." V Miran Komac in Mojca Medvešek (ur.) *Percepcije slovenske integracijske politike: zaključno poročilo projekta*. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja: 453–558.
- Miller, Mark J. (1989) "Political Participation and Representation of Noncitizens." V William Rogers Brubaker (ur.) *Immigration and the Politics of Citizenship in Europe and North America*. Lanham in London: The German Marshall Fund of the United States, University Press of America, Inc.: 129–143.
- Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije (2009) "Kulturne pravice italijanske in madžarske narodne skupnosti, romske skupnosti ter drugih manjšinskih etničnih skupnosti in priseljencev v Sloveniji" (http://www.mk.gov.si/si/delovna_podrocja/kulturne_pravice_manjsin_in_razvoj_kulturne_raznolikosti/predstavitev_podrocja/pravice_manjsin/, 29. 6. 2009).
- Ministry of Employment and the Economy of the Republic of Finland (2008) "Advisory Board for Ethnic Relations" (http://www.mol.fi/mol/en/04_migration/02_ethnic/02_board/index.jsp, 21. 11. 2008).
- Ministry of the Interior of the Republic of Finland (2008) "Advisory Board for Ethnic Relations ETNO" (<http://www.intermin.fi/intermin/home.nsf/pages/A6DAD54E3A9379A2C22573B50030FDAA?opendocument>, 21. 11. 2008).
- Niessen, Jan, Thomas Huddleston in Laura Citron (2007) *Migrant Integration Policy Index*. Bruselj: British Council, Migration Policy Group.
- Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights (2004) "Status of Ratifications of the Principal International Human Rights Treaties" (<http://www.unhchr.ch/pdf/report.pdf>, 29. 6. 2009).
- Perchinig, Bernard (2006) "EU Citizenship and the Status of Third Country Nationals." V Rainer Bauböck (ur.) *Migration and Citizenship: Legal Status, Rights and Political Participation*. Amsterdam: Amsterdam University Press: 67–82.
- "Prvi tujec na čelu nemške stranke" (http://www.siol.net/svet/novice/2008/11/prvi_tujec_na_celu_nemske_stranke.aspx, 17. 11. 2008).
- Sagne, Silvain, Sanna Saksela in Niklas Wilhelmsson (2005) "Active Civic Participation of Immigrants in Finland", nacionalno poročilo v okviru projekta POLITIS (<http://www.politis-europe.uni-oldenburg.de/download/Finland.pdf>, 29. 6. 2009).
- Spiro, Peter (2003) "Political Rights and Dual Nationality." V David A. Martin in Kay Hailbronner (ur.) *Rights and Duties of Dual Nationals: Evolution and*

Prospects. The Hague, London in New York: Kluwer Law International: 135–152.

Teixeira, Ana in Rosana Albuquerque (2005) “Active Civic Participation of Immigrants in Portugal”, nacionalno poročilo v okviru projekta POLITIS (<http://www.politis-europe.uni-oldenburg.de/download/Portugal.pdf>, 29. 6. 2009).

Ter Wal, Jessika (2005) “Active Civic Participation of Immigrants in the Netherlands,” nacionalno poročilo v okviru projekta POLITIS <http://www.politis-europe.uni-oldenburg.de/download/Netherlands.pdf>, 29. 6. 2009).

Urad vlade za komuniciranje (2008) “Sporočilo za javnost o sklepih, ki jih je Vlada RS sprejela na 182. seji, 9. oktobra 2008” (http://arhiv-cns.gov.si/index-arhiv-cns.php?&i1=UVI&i2=slo&i3=1&i4=svj&i5=ter_dvl_021&i10=artic&i12=F44FA38DCC3AF556C12574DD004F00B7&i15=on&j1=utf-8&j2=content&j3=gids&j4=, 29. 6. 2009).

Verba, Sydney in Norman H. Nie (1972) *Participation in America: Political Democracy and Social Equality*. New York in London: Harper&Row Publisher.

Waldrauch, Harald (2003) “Electoral Rights for Foreign Nationals: a Comparative Overview of Regulations in 36 countries”, National Europe Centre Paper No. 73 (http://dspace.anu.edu.au/manakin/bitstream/1885/41780/2/waldrauch_paper.pdf, 21. 11. 2008).

Waldrauch, Harald (2006) “Voting Rights of Third Country Nationals in Western Europe (25 EU States, Norway and Switzerland).” V Rainer Bauböck (ur.) *Migration and Citizenship: Legal Status, Rights and Political Participation*. Amsterdam: Amsterdam University Press: 110–112 (priloga).

DOKUMENTI

Communication from the Commission to the Council and the European Parliament on a Community Immigration Policy, COM(2000) 757 final. Bruselj, 22. 11. 2000 (<http://www.statewatch.org/docbin/com/30.00757.pdf>, 21. 11. 2008).

Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions on Immigration, Integration and Employment, COM(2003) 336 final. Bruselj, 3. 6. 2003 (http://ec.europa.eu/justice_home/funding/2004_2007/doc/com_2003_336_final.pdf, 21. 11. 2008).

Council of the European Union (2004) Press Release, 2618th Council Meeting, Justice and Home Affairs, 14615/04. Bruselj, 19. 11. 2004 (http://ue.eu.int/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/jha/82745.pdf, 21. 11. 2008).

Direktiva Sveta št. 94/80/ES z dne 19. decembra 1994 o podrobnih ureditvi uresničevanja aktivne in pasivne volilne pravice na lokalnih volitvah za državljane Unije, ki prebivajo v državi članici, katere niso državljani (<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31994L0080:SL:NOT>, 21. 11. 2008).

Direktiva Sveta št. 96/30/ES z dne 13. maja 1996 o spremembi Direktive 94/80/ES o določitvi podrobne ureditve za uresničevanje volilne pravice in pravice do kandidiranja na lokalnih volitvah državljanov Unije, ki prebivajo v državi članici, v kateri nimajo državljanstva (<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31996L0030:SL:NOT>, 21. 11. 2008).

Direktiva Sveta 2006/106/ES z dne 20. novembra 2006 o spremembi Direktive 94/80/ES o določitvi podrobne ureditve za uresničevanje volilne pravice in pravice do kandidiranja na lokalnih volitvah državljanov Unije, ki prebivajo v državi članici, v kateri nimajo državljanstva, zaradi pristopa Bolgarije in Romunije (<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:363:0409:01:SL:HTML>, 21. 11. 2008).

Konvencija o udeležbi tujcev v javnem življenju na lokalni ravni [Convention on the Participation of Foreigners in Public Life at Local Level], CETS št. 144. Strasbourg, 5. 2. 1992 (<http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/QueVoulezVous.asp?NT=144&CM=1&DF=10/30/2008&CL=ENG>, 21. 11. 2008).

Listina o temeljnih pravicah in osnovnih svoboščinah [Listiny základních práv a svobod], sprejeta 16. februarja 1992, angleška verzija (http://angl.concourt.cz/angl_verze/rights.php, 21. 11. 2008).

Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah, sprejet z resolucijo Generalne skupščine Organizacije združenih narodov št. 2200 A (XXI) dne 16. 12. 1966 (<http://www.varuh-rs.si/index.php?id=104>, 21. 11. 2008).

Pogodba o Evropski uniji, Ur. l. RS – MP št. 27/2004.

Priporočilo Parlamentarne skupščine Sveta Evrope št. 1500 (2001) “Udeležba imigrantov in tujih rezidentov v političnem življenju držav članic Sveta Evrope” [Participation of Immigrants and Foreign Residents in Political Life in the Council of Europe Member States]. Strasbourg, 26. 1. 2001 (<http://assembly.coe.int/Mainf.asp?link=http://assembly.coe.int/Documents/AdoptedText/ta01/erec1500.htm#1>, 21. 11. 2008).

Priporočilo Parlamentarne skupščine Sveta Evrope št. 1625 (2003) “Politike za vključevanje imigrantov v državah članicah Sveta Evrope” [Policies for the Integration of Immigrants in Council of Europe Member States]. Strasbourg, 30. 9. 2003 (<http://assembly.coe.int/main.asp?Link=/documents/adoptedtext/ta03/erec1625.html>, 21. 11. 2008).

Resolucija Parlamentarne skupščine Sveta Evrope št. 1618 (2008) “Stanje demokracije v Evropi: ukrepi za izboljšanje demokratične udeležbe imigrantov” [State of Democracy in Europe: Measures to Improve the Democratic Participation of Migrants]. Strasbourg, 25. 6. 2008 (<http://assembly.coe.int/Main.asp?link=/Documents/AdoptedText/ta08/ERES1618.html>, 21. 11. 2008).

Splošna deklaracija človekovih pravic, sprejeta z resolucijo Generalne skupščine Organizacije združenih narodov št. 217 A (III) dne 10. 12. 1948 (<http://www.varuh-rs.si/index.php?id=102>, 21. 11. 2008).

Sporočilo Komisije Svetu, Evropskemu parlamentu, Evropskemu ekonomsko-socialnemu odboru in Odboru regij: Tretje letno poročilo o migraciji in vključevanju, COM (2007) 512 konč. Bruselj, 11. 9. 2007 (<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2007:0512:FIN:SL:PDF>, 21. 11. 2008).

Ustava Republike Finske (angleška verzija) (http://www.om.fi/uploads/54begu60narbnv_1.pdf, 21. 11. 2008).

Ustava Republike Grčije (angleška verzija) (<http://www.ministryofjustice.gr/eu2003/constitution.pdf>, 21. 11. 2008).

Ustava Republike Litve (angleška verzija) (<http://www3.lrs.lt/home/Konstitucija/Constitution.htm>, 21. 11. 2008).

Zakon o društvih – Zdru, Ur. l. RS, št. 60/95, ..., 89/99.

Zakon o društvih – Zdru-1, Ur. l. RS, št. 61/06, ..., 102/08.

Zakon o lokalnih volitvah, Ur. l. RS, št. 72/93, ..., 45/08.

Zakon o političnih strankah, Ur. l. RS, št. 62/94, ..., 103/07.

Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o društvih – Zdru-A, Ur. l. RS, št. 89/99.

Zakon o tujcih, Ur. l. RS, št. 61/1999, ..., 41/09.

